

УДК 351. 82: 336. 7

Галецька Т. І.,*кандидат економічних наук, старший викладач Національного університету
"Острозька академія"*

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЛІЗИНГОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

У статті досліджено проблеми правового регулювання лізингових операцій в Україні та запропоновано напрями їх вдосконалення.

Ключові слова: *правове регулювання, державне регулювання, лізингові відносини, фінансовий лізинг.*

В статье исследовано проблемы правового регулирования лизинговых операций в Украине и предложены направления их усовершенствования.

Ключевые слова: *правовое регулирование, государственное регулирование, лизинговые отношения, финансовый лизинг.*

The problems of legal leasing activity regulation have been investigated and new ways of improving this regulation have been proposed.

Key words: *legal regulation, state regulation, leasing relations, financial leasing.*

Постановка проблеми. Лізинг є важливою складовою інвестиційного процесу. Умови інвестування формуються під впливом макро-, мікро-економічних та інституційних чинників. Інвестиційний клімат визначають макроекономічні умови. Він формується під впливом: рівня та динаміки облікової ставки; норми обов'язкових резервів банків; темпів розвитку економіки; особливостей зовнішньоекономічної та фіскальної політики тощо. Величина податкових ставок та пільг, норми амортизації, умови кредитування діяльності тощо формують мікроекономічне середовище. Інституційні чинники сприяють узгодженню дій інвесторів, створюють умови для оптимізації інвестиційної діяльності. Правове регулювання означених процесів має відповідати названим параметрам, а тому потребує подальшого удосконалення та дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Правове регулювання лізингової діяльності є предметом наукового дослідження багатьох вітчизняних науковців та практиків, зокрема А. Барабаш, Н. Внукової, О. Галушцака, А. Жилінського, С. Кисіля, Г. Кірейцева, В. Міщенко, Н. Рязанової, П. Саблука та ін. Дослідники звертають увагу на недосконалість та суперечність вітчизняного законодавства. Подальшої розробки та уточнення потребують мета, інструменти та механізми реалізації правового регулювання лізингових відносин в Україні.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є аналіз правового регулювання лізингових відносин та пошук можливостей його вдосконалення.

Виклад основного матеріалу. Правове регулювання лізингу є одним з методів державного регулювання, поряд із адміністративними, економічними, організаційними та інформаційними методами. Усі вони покликані створити нормальні умови діяльності суб'єктам господарювання відповідно до прийнятої національно-економічної політики, що проводиться державою.

Становлення лізингових відносин в Україні відбувалося в умовах глибокого економічного спаду, наростання хаотичності та невизначеності функціонування економічної системи, високої інфляції та обвального розриву усталених господарських зв'язків, послаблення регуляторної ролі держави, а в багатьох випадках і її самоусунення від здійснення регулюючих функцій. Відбувалися часті та непослідовні зміни законодавства. Все це нівелювало переваги лізингу і не давало йому змоги стати однією із рушійних сил економічного розвитку країни. На відміну від України, у практиці економічного поступу Польщі, Чехії, Угорщини, Росії лізинг займає чільне місце. У цих країнах 30% фінансування оновлення основних засобів здійснюється через лізингові операції [1, с. 8].

Правове регулювання відіграє ключову роль у державному регулюванні лізингової діяльності, особливо на етапі її становлення.

Лізингова діяльність в Україні регулюється нормами Господарського та Цивільного Кодексів, Законами України “Про фінансовий лізинг”, “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг”, “Про оподаткування прибутку підприємств”, “Про податок на додану вартість”, “Про банки і банківську діяльність”, а також нормативними актами Національного банку України та Державної комісії по регулюванню ринків фінансових послуг. Даними законодавчими актами визначено загальні правові ознаки лізингової діяльності, механізм державного регулювання фінансового лізингу як фінансової послуги, порядок оподаткування лізингових операцій та правила здійснення цієї діяльності банками.

У сфері лізингових відносин, як і в будь-яких інших сферах, правове регулювання використовують з метою встановлення чітких “правил гри” та регулювання відносин як агентів лізингових відносин між собою, так і їх відносин з іншими суб'єктами економічних відносин та державою.

Розвиток ринку лізингових послуг в Україні вимагає прозорого, несуперечливого законодавства. На жаль, правове регулювання лізингової діяльності в Україні є далеким від досконалості. Норми правових актів часто суперечують одна одній. Існують різні підходи до трактування лізингу, його видів і функцій, юридичного статусу лізингодавця та методологічної недосконалості визначення предмета і об'єкта лізингу у податковому та цивільному законодавстві. Суперечності в чинному законодавстві виникають через відсутність чіткого визначення терміну “лізинг”. На це впливає неоднозначне трактування економічної та правової сутності лізингу. Як правило, у вітчизняних законодавчих

актах (Цивільний та Господарський кодекси України, Закони України "Про оподаткування прибутку підприємств", "Про банки і банківську діяльність") проводиться отожднення лізингу з орендою, кредитом.

Відповідно до Закону України "Про фінансовий лізинг" основним видом лізингу визнається фінансовий. Цей Закон передбачає, що регулювання відносин за договором фінансового лізингу здійснюється нормами Цивільного кодексу, який, натомість, визначає такі види лізингу, як непрямий та прямий. Господарський кодекс, у свою чергу, визначає фінансовий та оперативний види лізингу та зворотну, міжнародні і пайову його форми. Це істотно впливає на визначення функцій лізингу: прямий – збутова функція лізингу, а непрямий – інвестиційна. На протипагу вітчизняному законодавству, нормативна база країн СНД підкреслює саме інвестиційний характер фінансового лізингу [2, с. 9].

У той же час, податкове законодавство згідно Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств" передбачає існування оперативного, фінансового та зворотного лізингу. У ньому визначено умови віднесення операції до фінансового лізингу в цілях оподаткування. Проте тут же передбачено право лізингоодержувача та лізингодавця закріпити в лізинговому договорі умову, згідно якої лізинг буде вважатися оперативним, навіть якщо він відповідає визначенню фінансового. Вважаємо, що норми закону повинні носити чіткий та однозначний характер. Це положення не сприяє прозорості та спрощенню застосування законодавства на практиці. Створює передумови для існування невизначеності у договірних відносинах, утруднює спілкування із представниками контролюючих органів (податкової служби, аудиторської установи тощо).

Відсутня однастайність і щодо кола суб'єктів лізингу. Зокрема, відкритим залишається питання про те, хто ж може виступати в ролі лізингодавця. У цивільному законодавстві – це юридична особа, у податковому – юридична або фізична [3, с.4]. Найважливішими проблемними питаннями своєї діяльності лізингодавці називають нестабільність та суперечливість законодавчої бази, а також проблеми із фінансування операцій. Саме через це, а також через низьку капіталізацію лізингових компаній, вони не здатні задовольнити існуючий попит на лізингові послуги. Тому, як на наш погляд, на цьому етапі розвитку ринку лізингових послуг лізингодавцями повинні виступати лише юридичні особи.

В законодавстві змішуються також поняття "об'єкт" та "предмет". Відсутність їх чіткого розмежування призводить до викривлення уявлень про існуючий діалектичний зв'язок між предметом і методом. Методологія економічного дослідження не може бути довільною, вона повинна узгоджуватися з логікою (законами та закономірностями розвитку) об'єкта пізнання [5, с. 7].

У цивільному законодавстві предметом договору фінансового лізингу може бути неспоживна річ, визначена індивідуальними ознаками та віднесена відповідно до законодавства до основних фондів [4]. Проте, як

відомо, в правовій та економічній літературі на сьогодні вживається термін “основні засоби” і лише Закон України “Про оподаткування прибутку підприємств” дає визначення терміну “основні фонди” [3]. Не можуть бути предметом лізингу земельні ділянки та інші природні об’єкти, єдині майнові комплекси підприємств та їх відокремлені структурні підрозділи [4]. Господарський кодекс визначає об’єктом лізингу нерухоме і рухоме майно, призначене для використання як основні фонди, не заборонене законом до вільного обігу на ринку. Обмеження стосуються, як і в цивільному законодавстві, землі, природних об’єктів, а також цілісних майнових комплексів, але лише державних (комунальних) підприємств та їх структурних підрозділів [6]. Податкове законодавство визначає об’єкт лізингу як майно, що підпадає під визначення основного фонду [3].

Законом України “Про фінансовий лізинг” визначено, що термін лізингу встановлюється сторонами у договорі, проте він не може бути меншим за один рік. Що ж до порядку нарахування амортизації, то вони обчислюються відповідно до законодавства. Договором лізингу може передбачатися прискорена амортизація предмета лізингу [4]. У той же час Закон України “Про оподаткування прибутку підприємств” лізинг (оренда) вважається фінансовим, якщо лізинговий (орендний) договір містить наступну вимогу: об’єкт лізингу передається на строк, упродовж якого амортизується не менше 75 % його первісної вартості за нормами амортизації, визначеними цим законом [3].

Деякі науковці вважають, що обмеження терміну угоди фінансового лізингу строком амортизації перешкоджає суб’єктам лізингових відносин самостійно встановлювати тривалість договору і негативно впливає на динаміку лізингових операцій [7].

У той же час досвід провідних країн (Німеччини та США) свідчить на користь законодавчого встановлення мінімального терміну договору лізингу. У цих державах регламентується строк лізингової угоди: у Німеччині він становить період, за який сплачується 40-60% первісної вартості лізингового майна; у США – це термін корисного використання предмету лізингової угоди.

На нашу думку, в умовах загострення економічної кризи встановлення мінімального строку договору фінансового лізингу на законодавчому рівні є необхідним. Адже лізингові компанії, для яких стало проблематичним залучення не лише довгострокового, а й короткострокового банківського кредитування, будуть прагнути до укладання короткострокових лізингових угод, тобто зменшення терміну дії угоди. Вітчизняні лізингодавці, які займають монопольне становище на ринку, в односторонньому порядку встановлюють розміри авансових платежів та винагороди за свої послуги, намагаючись прискорити оборот вкладених коштів та мінімізувати свої ризики. А це загрожує нівелюванням основних переваг лізингу і зростанням фінансових виплат лізингодержувача в початковий період дії угоди, зниженням можливості застосування гнучких графіків сплати лізингових платежів. Це особливо актуально для сільськогосподарської галузі, специфічною особливістю

виробництва якої є сезонність та значний часовий розрив між вкладеннями у виробництво та отриманням виторгу від реалізації готової продукції.

Закон України "Про фінансовий лізинг" передбачає можливість застосування прискореної амортизації лізингу. Проте податкове законодавство даної пільги не допускає. Натомість проводилося штучне збільшення строків амортизації через введення її понижуючих коефіцієнтів. Наприклад, у 1997 р. вони становили 0,6; 1998 р. – 0,7; 1999-2000 рр. – 0,8. Введення цих коефіцієнтів призводить до подовження терміну амортизації, який автоматично змінює терміни лізингових угод. Це створює невизначеність у відносинах суб'єктів лізингової угоди. Виходом із ситуації непослідовних та частих змін в амортизаційній політиці держави може бути встановлення терміну лізингового договору в залежності від економічного строку використання основного засобу. Саме цей критерій використовується у міжнародній системі обліку.

Неврегульованими все ще залишаються такі складові лізингового бізнесу, як вторинний лізинг, повернення предмета лізингу лізингодавцю, взаємовідносини між суб'єктами лізингових відносин у випадку пошкодження предмету лізингу.

Висновки. Лізингова діяльність в Україні перебуває на початковому етапі свого розвитку та потребує формування інституту лізингу. Саме адекватна правова база забезпечує успішну реалізацію лізингового бізнесу, спрямовує його та сприяє всебічному розвитку. І навпаки, суперечливість законодавчої бази веде до стримування позитивної динаміки ринку лізингових послуг. Правова складова державного регулювання на даному етапі розвитку ринку лізингових послуг має визначальний вплив на формування економічного механізму лізингу, а також на його інституційний розвиток. Проте із розвитком ринкових відносин головна роль повинна перейти до економічних інструментів стимулювання лізингової діяльності.

Література:

1. Жилінський А. Пропозиції щодо покращення бізнес-середовища для лізингу в Україні / А. Жилінський // Лізинг в Україні. – 2005. – № 4. – С. 8-10.
2. Внукова Н. Сучасний стан економіко-правового регулювання фінансового лізингу в Україні / Н. Внукова // Лізинг в Україні. – 2005. – № 3. – С. 8-10.
3. Закон України "Про оподаткування прибутку підприємств" від 28. 12. 1994 р. № 334/94-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.
4. Закон України "Про фінансовий лізинг" (в редакції Закону України від 11. 12. 2003 р. № 1381-IV (1381-15) від 16. 12. 1997 р. № 723/97-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.
5. Мочерний С. В. Методологія економічного дослідження / С. В. Мочерний. – Львів.: Світ, 2001. – 416 с.
6. Господарський кодекс України від 16. 01. 2003 р. № 436 IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.
7. Смирнов А. Л. Лізинговые операции / А. Л. Смирнов. – М.: Консалтбанкир, 1995. – 136 с.